

ELŻBIETA MAGNER
Uniwersytet Wrocławski

SPÓJNIK *EWENTUALNIE*

Wyraz *ewentualnie* określa się jako: przysłówek, partykułę, spójnik czy też modulant. Mnie będzie interesowało spójnikowe *ewentualnie*. Będę poszukiwała odpowiedzi, jaki jest charakter tego spójnika i czy nadaje się on jako odpowiednik jakiegoś funktora w ekstensjonalnej logice? Oczywiście, najlepiej byłoby, gdyby okazał się nie tylko odpowiednikiem, lecz także jednoznacznym odpowiednikiem danego funktora.

Rozważania rozpocznę od przyjrzenia się, jak słowo *ewentualnie* jest określane w słownikach, jakie ma znaczenia, jakie nacechowanie stylistyczne. Później, aby wyrobić sobie intuicje dotyczące spójnikowego *ewentualnie*, przytoczę bazę cytatów pochodzących zarówno ze słowników jak i z różnego rodzaju tekstów. I w ten sposób spróbuję odpowiedzieć na pytanie: czy spójnik *ewentualnie* nadaje się na odpowiednik jakiegoś funktora z logiki; jeśli tak, to którego¹.

Baza słownikowa. W słownikach słowo *ewentualnie* najczęściej jest odnotowywane w dwóch znaczeniach, które ogólnie określe jako: niespójnikowe i spójnikowe. W tych niespójnikowych znaczeniach dominuje określenie *ewentualnie* jako niestopniowalnego przysłówka. Można też znaleźć określenia: partykuła, modulant. Jeżeli zaś chodzi o spójnikowe *ewentualnie*, to najczęściej wymienia się synonimiczne z nim wyrażenia, albo po prostu określa wyrazem *spójnik*.

Słowo *ewentualnie* najczęściej występuje jako niestopniowalny przysłówek, z tego też powodu, jeśli słownik uwzględnia w swoich hasłach to słowo, to właśnie raczej w takim znaczeniu. Przytoczę tutaj

---

¹ Zarys poruszanej tu problematyki przedstawiłam w referacie wygłoszonym podczas XXI Konferencji z cyklu zastosowania logiki w filozofii i podstawach matematyki, która odbyła się w Szklarskiej Porębie w dniach 9-13 maja 2016 roku.

kilka propozycji opisu przysłówkowego *ewentualnie*: „w razie zaistnienia jakichś okoliczności”², „w razie zaistnienia jakichś okoliczności, w razie czego”³, „możliwie, przy sprzyjających okolicznościach”⁴, „w razie czego, w ostateczności”⁵, „przy sprzyjających okolicznościach”⁶. Przykłady z *ewentualnie* przysłówkowym: „*Ewentualnie przyjdę do ciebie. Ewentualnie zgodzę się na coś*”⁷; „*Ewentualnie możemy przenieść rozmowy na piątek*”⁸. Wyrazy bliskoznaczne dla *ewentualnie* przysłówkowego to: *ostatecznie*⁹, *w razie czego*¹⁰, *na wszelki wypadek*, *w razie wypadku*¹¹. Zauważa się także, że wyraz ten jest często nadużywany w języku potocznym¹². Słowo *ewentualnie* Bogusław Dunaj określa jako modulant (modulatant)¹³: „tym słowem mówiący zaznacza, że

² Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów, red. J. Bralczyk. Warszawa 2005, s. 172.

³ Taką charakterystykę przysłówkowego *ewentualnie* podaje między innymi: *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN, A-J*, red. S. Dubisz. Warszawa 2006, s. 865; *Uniwersalny słownik języka polskiego, tom 1, A-G*, red. S. Dubisz. Warszawa 2003, s. 865; *Ilustrowany słownik języka polskiego*, red. E. Sobol. Warszawa 1999, s. 199; *Nowy słownik języka polskiego*, red. E. Sobol. Warszawa 2002, s. 192; *Ilustrowany słownik języka polskiego*, red. E. Sobol. Warszawa 2004, s. 199.

⁴ H. Zgólkowa: *Podstawowy słownik języka polskiego z zarysem gramatyki polskiej*. Poznań 2008, s. 117.

⁵ *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski. Warszawa 1999, s. 213.

⁶ Z. Kurzowa: *Ilustrowany słownik podstawowy języka polskiego wraz z indeksem pojęciowym wyrazów i ich znaczeń, Indeks pojęciowy* opr. J. Winiarska. Kraków 1999, s. 55.

⁷ H. Zgólkowa: *Podstawowy słownik ...*, dz. cyt. s. 117.

⁸ *Nowy słownik poprawnej polszczyzny...*, dz. cyt., s. 213.

⁹ H. Zgólkowa, *Podstawowy słownik ...*, dz. cyt. s. 117.

¹⁰ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, tom 11, eo-framużka*, red. H. Zgólkowa. Poznań 1997, s. 114.

¹¹ W. Cienkowski: *Praktyczny słownik wyrazów bliskoznacznych*. Warszawa 2000, s. 43.

¹² Por. *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, dz. cyt., s. 114.

¹³ W książce: *Język polski. Współczesny słownik języka polskiego*, B. Dunaj używa określenia *modulant* (dokładnie zostaje tam użyty skrót *mod.*, który w objaśnieniu skrótów jest odczytywany jako *modulatant* /B. Dunaj, *Język polski. Współczesny słownik języka polskiego, A-N*, Warszawa 2007, s. XXIX, 398/, zaś w przedmowie, gdzie są omawiane części mowy zostaje on odczytany jako *modulant*, pozostałe wymienione części mowy swoje skróty mają identyczne

treść zdania urzeczywistnia się w razie wystąpienia określonych, przewidywanych, zwykle niepomyślnych, przymusowych okoliczności. *Ewentualnie proszę o zmianę terminu. Ewentualnie zatrzymamy się w hotelu*¹⁴. W słowniku, którego redaktorem jest Mirosław Bańko, *ewentualnie* określa się jako partykułę i zauważa, że słowem tym „wprowadzamy składnik zdania, który opisuje sytuację prawdziwą pod pewnymi warunkami, np. taką, która dojdzie do skutku, o ile będzie taka potrzeba lub możliwość. *Spytałem ostrożnie, czy ewentualnie uczyłby moje dziecko muzyki, gdyby okazało się zdolne*”¹⁵.

W słownikach znajdziemy także, podawane najczęściej jako drugie, spójnikowe znaczenie wyrazu *ewentualnie*. To spójnikowe znaczenie jest dla mnie ważne, bowiem właśnie spójnik nadaje się na odpowiednik z języka naturalnego dla funktorów logiki¹⁶. Pytanie, które wciąż pozostaje otwarte, brzmi: czy spójnik *ewentualnie* może być właśnie odpowiednikiem jakiegoś funktora z logiki, a jeżeli tak, to którego?

Niektóre słowniki poprzestają tylko na wymienieniu synonimicznych wyrażen z słowem *ewentualnie*. Tak zbudowano hasło w *Uniwersalnym słowniku języka polskiego PWN* pod redakcją Stanisława Dubisza, gdy zostały podane jako drugie znaczenie wyrazu *ewentualnie* wyrażenia: „lub, albo, czy też” oraz ilustrujące je przykłady: „*Pójdziemy do kina, ewentualnie do znajomych. Miała wtedy dwadzieścia, ewentualnie dwadzieścia jeden lat*”¹⁷. Takie same synonimiczne wyrażenia znajdziemy

---

z objaśnieniami skrótów znajdującymi się w słowniku /Tamże., s. XII, XXVIII-XXIX/), zaś w *Słowniku współczesnego języka polskiego*, którego redaktorem jest B. Dunaj, stosuje się tylko wyraz *modulant* /*Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 1996, s. 243/. W pracy posługuję się tym drugim, prostszym określeniem.

¹⁴ B. Dunaj: *Język polski. Współczesny słownik* ...dz. cyt., s.398.

¹⁵ *Inny słownik języka polskiego PWN, A-Ó*, red. M. Bańko, s. 390.

¹⁶ M. Bańko, wymieniając najważniejsze cechy semantyczne spójników, zauważa m.in., że są one „językowymi odpowiednikami funktorów prawdziwościowych, takich jak koniunkcja lub alternatywa, znanych z notacji logicznej”. /M. Bańko: *Wykłady z polskiej fleksji*. Warszawa 2002, s. 136/.

¹⁷ *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN, A-J*, red. S. Dubisz. Warszawa 2006, s. 865; *Uniwersalny słownik języka polskiego, tom 1, A-G*, red. S. Dubisz. Warszawa 2003, s. 865.

też w słownikach redagowanych przez Elżbietę Sobol¹⁸ – z przykładem: *Wyberzemy się do teatru, ewentualnie do kina* – czy też w słowniku redagowanym przez Mieczysława Szymczaka¹⁹. W *Słowniku 100 tysięcy potrzebnych słów*, którego redaktorem jest Jerzy Bralczyk, zostają podane jako synonimiczne wyrażenia dla *ewentualnie*: „lub, czy też”²⁰.

Niektóre słowniki poprzestają tylko na podaniu przykładu. Tak mamy w *Słowniku języka polskiego z frazeologizmami i przysłowiami* redagowanym przez Edwarda Polańskiego, czy też w *Słowniku języka polskiego* wydanym w Katowicach w 2004 roku. Znajdziemy tam przykład: *Prosimy zgłosić się osobiście, ewentualnie zatelefonować*²¹.

Bogusław Dunaj w książce *Język polski. Współczesny słownik języka polskiego*, spójnikowe *ewentualnie* określa w następujący sposób: „wyraz wskazujący, że pierwsza z możliwości jest bardziej realna lub pożądana niż druga”²². *Podstawowy słownik języka polskiego z zarysem gramatyki polskiej* Haliny Zgółkowej podaje, że spójnik *ewentualnie*: „używany między wyrazami lub zdaniami wskazuje, że należy wybrać jedno z nich”²³. Odnotowuje się też, że w języku potocznym wyraz ten jest nadużywany²⁴. Zofia Kurzowa podaje, podobną do Haliny Zgółkowej, charakterystykę spójnika *ewentualnie*: „łączy wyrazy lub zdania i wskazuje, że trzeba wybrać jedno z nich”²⁵. W *Słowniku wyrazów kłopotliwych* Mirosława Bańki i Marii Krajewskiej znajduje się hasło: *względnie, ewentualnie*. Autorzy piszą, że: „Równie pretensjonalny [jak spójnik

---

¹⁸ *Ilustrowany słownik języka polskiego*, red. E. Sobol, Warszawa 1999, s. 199; *Nowy słownik języka polskiego*, red. E. Sobol, Warszawa 2002, s. 192; *Ilustrowany słownik języka polskiego*, red. E. Sobol, Warszawa 2004, s. 199.

¹⁹ *Słownik języka polskiego PWN, A-K*, red. M. Szymczak, Warszawa 1995, s. 527.

²⁰ *Słownik 100 tysięcy...*, dz. cyt., s. 172.

²¹ E. Derań, T. Nowak, E. Polański: *Słownik języka polskiego z frazeologizmami i przysłowiami*, red. E. Polański. Warszawa 2012, s. 100; E. Polański, T. Nowak, M. Szopa: *Słownik języka polskiego*. Katowice 2004, s. 126.

²² B. Dunaj: *Język polski. Współczesny słownik...*, dz. cyt., s.398.

²³ H. Zgółkowa: *Podstawowy słownik...*, dz. cyt., 117.

²⁴ Por. *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, dz. cyt., s. 114.

²⁵ Z. Kurzowa: *Ilustrowany słownik podstawowy...*, dz. cyt., s. 55.

względnie²⁶] w zwykłej rozmowie może być spójnik *ewentualnie*, który też sugeruje, że druga z przedstawionych możliwości jest brana pod uwagę dopiero wtedy, gdy nie dojdzie do skutku pierwsza²⁷. Uważają także, że „najlepiej używać go w stylu oficjalnym: ‘*Leciał do Iranu w związku z propozycją pokazania tam (...) <Dziadów>, ewentualnie planowanej inscenizacji <Akropolis>*’ (Dialog)”²⁸.

W *Innym słowniku języka polskiego*, którego redaktorem jest Mirosław Bańko, zauważa się, że „jeśli wymieniając kilka możliwości, użyjemy słowa *ewentualnie* przed którąś z nich, to zaznaczamy, że może być ona brana pod uwagę, jeśli nie dojdą do skutku możliwości wcześniej wymienione lub jeśli zostaną one uznane za nierealne. *Powinnaś robić okłady ze świetlika, z rumianku, ewentualnie z herbaty... Zostanę, aby dotrzymać jej towarzystwa, ewentualnie posłać po doktora, gdyby poczuła się gorzej... Krzew ten dobrze rośnie w miejscach słonecznych, ewentualnie półcienistych... Moja matka wygląda na jakieś 40, ewentualnie 45 lat*”²⁹. Słowo *ewentualnie* zostaje tu określone jako spójnik centralny, którego synonimami są: *lub, albo, bądź, względnie*³⁰.

W dwóch słownikach redagowanych przez Andrzeja Markowskiego znajdziemy wyraz *ewentualnie*, którego synonimicznymi odpowiednikami są: *albo, czy też*³¹. Zostają też podane przykłady: „*Pojedziemy do Rabki, ewentualnie do Zakopanego; Sprzedam mieszkanie, ewentualnie wynajmę je cudzoziemcowi*”³². Słowo *ewentualnie* używane jest „wtedy, gdy chcemy zasugerować, że pierwsza z podanych możliwości jest bardziej prawdopodobna lub pożądana niż druga”³³. Wyraz ten zostaje opa-

²⁶ Uzupełnienie moje.

²⁷ M. Bańko, M. Krajewska, *Słownik wyrazów kłopotliwych*, Warszawa 1994, s. 365-366.

²⁸ Tamże, s. 366.

²⁹ Inny słownik języka polskiego PWN, A-Ó, red. M. Bańko, s. 390.

³⁰ Tamże, s. 390.

³¹ *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski: Warszawa 1999, s. 213; *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski> Warszawa 2004, s. 250.

³² *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, dz. cyt., s. 213.

³³ Tamże, s. 213.

trzony kwalifikatorem książkowy i określony jako partykuła³⁴. W książce zatytułowanej: *Język polski. Poradnik Profesora Andrzeja Markowskiego*, autor umieszcza słowo *ewentualnie* w grupie spójników jednowyrazowych³⁵. Zauważa, że słowo to „wyraża możliwą wymiennność treści zdań lub części zdania, przy czym prawdopodobniejsze jest to, co wymienia się najpierw”³⁶. Przynależność stylistyczna zostaje tu określona jako neutralna. Przykłady: „*Możesz przyjść jutro popołudniu,*

---

³⁴ *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski, Warszawa 1999, s. 213; *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski, Warszawa 2004, s. 250.

W tym miejscu potrzebny jest krótki komentarz. Myślę, że użycie tutaj słowa *partykuła* wskazuje na pewną słabość spójnikowego *ewentualnie*. Proszę zauważyć, że z jednej strony podanymi tu wyrażeniami synonimicznymi są *albo*, *czy też*, czyli spójniki, dodatkowo w podanych przykładach – „*Pojedźmy do Rabki, ewentualnie do Zakopanego; Sprzedam mieszkanie, ewentualnie wynajmę je cudzoziemcowi*” – *ewentualnie* jest spójnikiem; również komentarz znaczeniowy nie sugeruje niczego innego. Z tego powodu umieściłam te dwa słowniki w grupie, gdzie omawiam *ewentualnie* spójnikowe. Z drugiej strony jednak można użyć słowa *ewentualnie* w taki sposób, że będzie się mieściło w zakresie zdania, które łączy inny spójnik i stanie się ono wówczas składnikiem tego zdania. W ten sposób zostałaby spełniona zasada dotycząca odróżnienia spójnika od partykuły sformułowana przez Mirosława Bańkę: „Aby odróżnić partykułę od spójnika, należy brać pod uwagę możliwość jej umieszczenia w kontekście, w którym sama mieści się ona w zakresie spójnika i jest ewidentnie składnikiem jednej z łączonych przez ów spójnik konstrukcji”. / M. Bańko, *Wykłady z polskiej fleksji*, Warszawa 2002, s. 120./ Rozważmy wobec tego przykład ze słowem *ewentualnie*. 1) *Przyjdę do ciebie jutro, ewentualnie pojutrze*. 2) *Przyjdę do ciebie jutro, czy (lub) ewentualnie pojutrze*. W 2) *ewentualnie* zostało umieszczone w kontekście tak, że mieści się ono w zakresie spójnika i jest ewidentnie składnikiem zdania, które łączy słowo *czy (lub)*. Obydwa zdania są poprawne i dodatkowo wygląda na to, że w sumie nie różnią się znaczeniowo. Wobec tego *ewentualnie* byłoby partykułą. Jednak jest tu pewien problem, gdyż według *Innego słownika języka polskiego PWN*, w zdaniu 1) *ewentualnie* będzie spójnikiem, a w zdaniu 2) po prostu partykułą. /Por. *Inny słownik języka polskiego PWN, A-Ó*, red. M. Bańko, s. 390./ Dodam jeszcze, że Andrzej Markowski, który jest redaktorem wspomnianych słowników, w książce zatytułowanej *Język polski. Poradnik Profesora Andrzeja Markowskiego* słowo *ewentualnie* określa mianem spójnika. /*Język polski. Poradnik Profesora Andrzeja Markowskiego*. Warszawa 2003, s. 314./

³⁵ W tej samej grupie możemy znaleźć słowo *względnie*, którego znaczenie określa Markowski jako „to samo, co *ewentualnie*, bądź”. /*Język polski. Poradnik Profesora...*, dz. cyt., s. 314./

³⁶ *Język polski. Poradnik Profesora ...*, dz. cyt., s. 314.

*ewentualnie w środę z samego rana. Jest to sprawa do dziennika, ewentualnie do tygodnika, ale nie do miesięcznika*³⁷.

Dla porządku wspomnę, że istnieją także słowniki, które w ogóle nie odnotowują słowa *ewentualnie*. Wymienię w tym miejscu kilka tytułów: *Mały słownik języka polskiego*³⁸, *Słownik poprawnej polszczyzny*³⁹, *Słownik polszczyzny potocznej*⁴⁰, *Praktyczny słownik poprawnej polszczyzny nie tylko dla młodzieży*⁴¹, czy też *Słownik ojczyzny polszczyzny*⁴².

Na koniec przeglądu wybranych słowników, chciałam jeszcze przytoczyć niektóre spośród starszych, ale istotnych pozycji. Pierwsza z nich to *Słownik wileński* wydany w 1861 roku. Znajduje się w nim hasło *ewentualnie*, ale tylko jako przysłówek w znaczeniu na *wszelki wypadek*⁴³. *Słownik języka polskiego* wydany w Warszawie w 1900 roku odnotowuje słowo *ewentualnie* jako przysłówek i zaznacza, że zostało ono utworzone od słowa *ewentualny*⁴⁴. Kolejna pozycja to *Nowy słownik języka polskiego*, który rozpoczął ukazywać się od 1938 roku, jednak nie został ukończony. Ostatnie hasło zaczyna się na literę *N*. Słowo *ewentualnie* traktuje tylko jako niestopniowalny przysłówek, który znaczy: *możliwie, na wszelki wypadek, przypuszczalnie, z zastrzeżeniem, warunkowo, względnie*. Zaznacza także, że powstało ono od przymiotnika

---

³⁷ Tamże, s. 314.

³⁸ *Mały słownik języka polskiego*, red. E. Sobol, Warszawa 1993.

³⁹ S. Szober, *Słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa 1963.

⁴⁰ J. Anusiewicz, J. Skawiński, *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa-Wrocław 1998.

⁴¹ *Praktyczny słownik poprawnej polszczyzny nie tylko dla młodzieży*, red. A. Markowski, Warszawa 1995.

⁴² J. Miodek, *Słownik ojczyzny polszczyzny*, Wrocław 2002.

⁴³ Por.: *Słownik języka polskiego, cz. I, A-O*, red. A. Zdanowicz, M. Szyszka, J. Filipowicz, W. Tomaszewicz, F. Czepieliński, W. Korotyński, B. Trentowski, Wilno 1861, s. 303. Autorzy za podstawę przyjęli tutaj zasób haseł ze słownika Samuela Lindego wydanego w latach 1807-1814, a wznowionego w 1856-1860.

⁴⁴ Por.: *Słownik języka polskiego, tom I, A-G*, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, Warszawa 1900, s. 706. Słownik ten określa się mianem *Słownika warszawskiego*.

ewentualny⁴⁵. W 1960 roku ukazał się drugi tom słownika, którego redaktorem był Witold Doroszewski⁴⁶. Słowo *ewentualnie* znajdziemy tam w dwóch znaczeniach: „1. <w razie zajścia danego wypadku, w razie czego>: (...) Dopuszczałem przeciwnika do głosu jak najczęściej, aby ostrożny czytelnik mógł ewentualnie stanąć po jego stronie. Irzyk. *Walka* s.VI. 2. <lub, albo, czy też>: Krytycy są dosyć skłonni do uznawania, ewentualnie do odkrywania nowych talentów i pierwsza książka łatwo może się wślizgnąć do literatury. „Rocz.Lit.” 1935, s.9.//SWil.”⁴⁷.

Można więc przyjąć, że od roku 1960 odnotowuje się w leksykografii spójnikowe *ewentualnie*⁴⁸.

Podsumowując przegląd słowników zauważam, że słowo *ewentualnie*, jeżeli już jest uwzględnione w zbiorze haseł, to jest opisywane jako spójnik albo jako niespójnik: przysłówek, partykuła, modulant. Spójnikowe *ewentualnie* kwalifikuje się jako: książkowe, oficjalne czy też neutralne, a w zwykłej rozmowie użycie tego słowa jest odczuwane jako pretensjonalne. Wyrazami bliskoznacznymi do spójnikowego *ewentualnie* są: *lub, albo, czy też* – te trzy począwszy od Doroszewskiego wymienia większość leksykografów⁴⁹, ale pojawiają się też takie wyrazy jak – *względnie*⁵⁰, *bądź*⁵¹, *jeżeli nie to*⁵², *czy*⁵³.

⁴⁵ Por. *Nowy słownik języka polskiego, zeszyt 5, Eks-Gło*, red. T. Lehra-Splawińskiego, od 1938, s. 789.

⁴⁶ Słownik, którego redaktorem był Witold Doroszewski, to „pierwszy po wojnie nowoczesny słownik języka polskiego, jedno z najwybitniejszych dzieł polskiej leksykografii. Powstał w latach 1958-1969. Liczy 11 tomów i zawiera 125 tys. haseł” /<http://www.sjpd.pwn.pl/>. (dostęp 22.03.2016). W 1960 został wydany drugi tom, w którym znajduje się słowo *ewentualnie*. Ja korzystałam z wydania z roku 1965, które jest przedrukiem dla subskrybentów wydania z 1960.

⁴⁷ *Słownik języka polskiego, tom II, D-G*, red. W. Doroszewski. Warszawa 1965, s. 774.

⁴⁸ Pierwszy słownik języka polskiego to słownik Samuela Lindego, który powstawał w latach 1807-1814. Następny, który „uwzględnia leksykę zarejestrowaną w słowniku Lindego, a także nieznaną Lindemu,” /<http://www.leksykografia.uw.edu.pl/slowniki/36/slownik-jezyka-polskiego-wilno-1861/> (dostęp 22.03.2016)/ to tak zwany *Słownik wileński* datowany na 1861 rok. Kolejny to *Słownik warszawski* z 1900 roku. A potem to już słownik, którego redaktorem był Witold Doroszewski.

⁴⁹ *Słownik języka polskiego, tom II, D-G*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1965, s. 774. Takie same wyrazy mogące służyć jako zastępniki słowa *ewentualnie* proponują także: B. Dunaj, *Język polski. Współczesny słownik...*, dz. cyt., s.398; *Uniwersalny*

I na koniec jeszcze dwie uwagi. Pierwsza dotyczy poprawności wymowy słowa *ewentualnie*. I tak w *Nowym słowniku poprawnej polszczyzny PWN*, jak również w *Wielkim słowniku poprawnej polszczyzny PWN* znajdziemy, że poprawna wymowa to: [ewentualnie], zaś niepoprawna: [ewentualnie, ewentalnie]⁵⁴. Jednak *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* dopuszcza jako poprawne dwa sposoby wymowy: [ewentu-alnie] oraz [ewentualnie]⁵⁵.

Druga uwaga związana jest z interpunkcją. W większości słowników został postawiony przecinek, w proponowanych tam przykładach, przed spójnikowym *ewentualnie* – tak jest w słownikach redagowanych przez Bańkę, Dubisza, Markowskiego, Sobol czy też w słowniku autorstwa Kurzowej – a w niektórych nie – tu można wymienić słowniki, których redaktorami, czy też autorami są: Dunaj, Szymczak, czy Zgółkowa⁵⁶.

---

słownik języka polskiego PWN, A-J, dz. cyt., s. 865; *Uniwersalny słownik języka polskiego, A-G*, dz. cyt., s. 865; *Ilustrowany słownik języka polskiego*, red. E. Sobol. Warszawa 1999, s. 199; *Nowy słownik języka polskiego*, red. E. Sobol. Warszawa 2002, s. 192; *Ilustrowany słownik języka polskiego*, red. E. Sobol. Warszawa 2004, s. 199; *Słownik języka polskiego PWN, A-K*, red. M. Szymczak. Warszawa 1995, s. 527.

Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów proponuje nieco zubożoną wersję zastępników, a mianowicie *lub* oraz *czy też*. / *Słownik 100 tysięcy...*, dz. cyt., s. 172./

⁵⁰ *Inny słownik...*, dz. cyt., s. 390.

⁵¹ H. Zgółkowa: *Podstawowy słownik ...*, dz. cyt., s. 117. Autorka wymienia jako wyrazy bliskoznaczne: *albo, lub, bądź*.

⁵² *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, dz. cyt., s. 114.

⁵³ Z. Kurzowa: *Ilustrowany słownik podstawowy...*, dz. cyt., s. 55. Przy czym autorka wyraźnie określa, w jakim znaczeniu jest użyty tu wyraz *czy*, a mianowicie: *czy* to „spójnik łączący wyrazy lub zdania i wskazuje, że trzeba wybrać z nich coś jednego; *albo, lub, ewentualnie. Był smutny czy chory. Drzemał czy udawał, że drzemie*”. Tamże, s. 31.

⁵⁴ *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red A. Markowski. Warszawa 1999, s. 213; *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski. Warszawa 2004, s. 250.

⁵⁵ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, dz. cyt., s. 114.

⁵⁶ W słowniku, którego redaktorem jest H. Zgółkowa zostaje postawiony przecinek przed słowem *ewentualnie* /*Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, tom 11, eo-framużka* red. H. Zgółkowa. Poznań 1997, s. 114/, zaś w słowniku autorstwa H. Zgółkowej, przecinek został pominięty /*Podstawowy słownik języka polskiego z zarysem gramatyki polskiej*. Poznań 2008, s. 117/.

Ewentualnie jako spójnik alternatywy. Przyglądając się wyrazom bliskoznacznym dla *ewentualnie* proponowanym przez różne słowniki, czyli wyrażeniom: *lub, albo, czy też, względnie, bądź, jeżeli nie to, czy,* bez trudu można zauważyć, że wszystkie z nich służą do wyrażenia alternatywy w języku naturalnym⁵⁷. Jednak nie rozstrzygają, o jej rodzaju.

Przedstawię teraz krótką charakterystykę funktorów alternatywy w logice, co pozwoli mi w sposób jednoznaczny określić co cechuje poszczególne zdania, których głównym funktorem jest właśnie alternatywa.

W logice wyróżnia się trzy rodzaje funktorów alternatywy, które tworzą zdania alternatywne⁵⁸, a mianowicie: alternatywę zwykłą, rozłączną oraz dysjunkcję. Każdy z nich ma swoją ścisłą matrycową

Wspomnę jeszcze, że Jerzy Podracki w *Słowniku interpunkcyjnym języka polskiego z zasadami przestankowania*, zauważa, że w zasadzie nie oddziela się wyrazu *ewentualnie* od sąsiednich wyrazów /Por. J. Podracki, *Słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania*, Warszawa 1993, s. 84/. Autor podaje następujący przykład ze spójnikowym *ewentualnie*: „Pójdziemy do kina *ewentualnie* do znajomych”/Tamże, s. 84/. Umieszcza także uwagę, że „Jeśli jednak uszczegóławia on [wyraz *ewentualnie*] czy dopowiada treści zapowiedzianego ogólnie w członie poprzedzającym, można postawić przed nim przecinek. Przyjdziemy do was wszyscy, *ewentualnie* tylko bez Marka” /Tamże/.

⁵⁷ Spójnik *względnie* jest często stawiany w parze ze spójnikiem *ewentualnie*. Znajdziemy tak chociażby u Mirosława Bańki i Marii Krajewskiej, którzy umieścili je razem jako jedno hasło w słowniku. / M. Bańko, M. Krajewska, *Słownik wyrazów ...*, dz. cyt., s. 365-366/. Także Andrzej Markowski pisze o spójnikowym *względnie*, że znaczy „to samo co *ewentualnie, bądź*”. /*Język polski. Poradnik Profesora...*, dz. cyt., s. 314./ Nadmienię tu tylko, że z wyrazem *względnie* nie ma takiego problemu, jak z *ewentualnie*, o którym pisałam w przypisie 34. Więcej o spójniku *względnie* w: E. Magner, *Spójnik względnie*, *Edukacja Filozoficzna*, 61(2016), s. 41-56.

Komentarza wymaga także wyrażenie *jeżeli nie to*. Po zapisaniu go w języku formalnym otrzymamy $\neg p \rightarrow q$, to zaś wyrażenie jest równoważne wyrażeniu $p \vee q$, czyli wyrażeniu, gdzie mamy alternatywę zwykłą. Jednak Halina Zgółkowska, która jest autorką propozycji *jeżeli nie to*, pisze wyraźnie o potrzebie wyboru jednego z dwóch członów, czyli o alternatywie rozłącznej. Komentarz znaczeniowy jest ważniejszy, jeśli chodzi o wyjaśnienie tego słowa, niż podanie wyrazów o podobnym znaczeniu, gdyż wyrażenie synonimiczne *jeżeli nie to*, jest tylko bliskoznaczne wyrazowi *ewentualnie*, a nie równoznaczne.

⁵⁸ Zdanie alternatywne to takie zdanie, którego głównym funktorem jest funktor alternatywy.

definicję opisującą, kiedy dane zdanie z danym funktorem alternatywy przyjmuje określoną wartość logiczną. I tak zdanie, którego głównym funktorem jest alternatywa zwykła jest prawdziwe, gdy co najmniej jedno z jego zdań składowych, będących argumentami tego funktora alternatywy, jest prawdziwe. Zdanie, którego głównym funktorem jest alternatywa rozłączna jest prawdziwe, gdy dokładnie jedno ze zdań będących jego argumentem, jest prawdziwe. Zaś zdanie, którego głównym funktorem jest dysjunkcja jest prawdziwe, gdy co najwyżej jedno ze zdań będących jego argumentem, jest prawdziwe. Każdy rodzaj funktora alternatywy ma swój określony symbol. I tak dla alternatywy zwykłej to „ $\vee$ ”, dla rozłącznej – „ $\perp$ ”, a dla dysjunkcji – „ $\vee$ ”. Problem pojawia się w „czytaniu” tych symboli, czyli, inaczej mówiąc, jest to problem z odpowiednikami z języka naturalnego dla poszczególnych rodzajów funktorów alternatywy. Przyjmuje się, że „ $\vee$ ” czytamy *lub*, „ $\perp$ ” – *albo...albo*, zaś „ $\vee$ ” – *bądź*. Jednak jest to arbitralny sposób odczytywania, choćby ze względu na to, że każdy z tych rodzajów alternatywy możemy przeczytać po prostu *lub*⁵⁹. Powróć teraz do słowników.

Słowniki nie tylko przybliżają dane znaczenia przez bliskoznaczone wyrażenia, lecz także przez słowne doprecyzowanie oraz przykłady. I tak wyraz *ewentualnie* wskazuje, że możliwość, o której mowa w zdaniu przed nim, jest bardziej realna, bardziej prawdopodobna, czy też bardziej pożądana, niż ta w zdaniu drugim. Możliwość, o której mowa w zdaniu drugim, jest brana pod uwagę dopiero wówczas, gdy pierwsza nie dojdzie do skutku, albo gdy zostanie ona uznana za nierealną. Najbardziej jednoznaczną charakterystykę, jeśli chodzi o rodzaj alternatywy, znajdziemy u Haliny Zgółkowej i Zofii Kurzowej: jeżeli użyjemy wyrazu *ewentualnie* między zdaniami, to należy/trzeba wybrać jedno z nich⁶⁰. Nawiązując do terminologii zastosowanej przy charakteryzowa-

---

⁵⁹ Więcej na temat tego problemu w: E. Magner: Skonsultuj się z lekarzem lub farmaceutą, czyli kilka słów o spójniku alternatywy w języku naturalnym i w ekstensjonalnej logice, [w:] Kształcenie pedagogów w szkole wyższej. Teoria i praktyka, red. R. Stępień. Pułtusk 2015, s. 313-325.

⁶⁰ H. Zgółkowa: *Podstawowy słownik ...*, dz. cyt., s. 117; Z. Kurzowa: *Ilustrowany słownik podstawowy...*, dz. cyt., s. 55. Autorki wskazują też na możliwość użycia wyrazu *ewentualnie*

niu alternatywy w logice, możemy powiedzieć, że zdanie, którego głównym funktorem będzie alternatywa, której odpowiednikiem z języka naturalnego jest słowo *ewentualnie*, jest prawdziwe, gdy dokładnie jedno ze zdań będących jego argumentami jest prawdziwe. Taka charakterystyka odpowiada alternatywie rozłącznej. W sumie wszystkie opisy znaczeniowe zawierają, w sposób bardziej lub mniej wyraźny, tę właśnie sugestię: spójnikowe *ewentualnie* jest odpowiednikiem funktora alternatywy rozłącznej.

Ilustrują to także przykłady przytaczane przez słowniki. Przyjrzę się im bliżej⁶¹.

„Napiszę, **ewentualnie** zadzwonię do was”⁶², mówiąc tak, zakładam, że wykonam tylko jedną z tych czynności, przy czym to, że napiszę jest preferowane i bardziej prawdopodobne. Jednak gdyby nie udało mi się napisać, to wówczas zatelefonuję.

„Pójdziemy do kina, **ewentualnie** do znajomych”⁶³. Wypowiadając takie zdanie mówię, że pójdziemy do kina. Jeżeli jednak to nie doszłoby do skutku, to przedstawiam jeszcze jedną propozycję: pójście do znajomych. Podobny przykład: „Wyberzemy się do teatru, **ewentualnie** do kina”⁶⁴.

„Miała wtedy dwadzieścia, **ewentualnie** dwadzieścia jeden lat”⁶⁵. W przykładzie to, że była dwudziestolatką wydaje się bardziej prawdopodobne, ale jeżeli nie, to na pewno miała dwadzieścia jeden lat. Podobny przykład: „Moja matka wyglądała na jakieś 40, **ewentualnie** 45 lat”⁶⁶.

między nazwami, ale ze względu na to, że interesujące mnie funktory w logice łączą zdania, tę możliwość w swoich rozważaniach pomijam.

⁶¹ Wyróżnienia moje.

⁶² B. Dunaj: *Język polski. Współczesny ...*, dz. cyt., s.398.

⁶³ *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN, A-J*, dz. cyt., s. 865. Identyczny przykład znajdziemy w: *Słownik języka polskiego PWN, A-K*, red. M. Szymczak. Warszawa 1995, s. 527.

⁶⁴ *Ilustrowany słownik języka polskiego*, red. E. Sobol. Warszawa 1999, s. 199; Taki sam przykład jest także w: *Nowy słownik języka polskiego*, red. E. Sobol. Warszawa 2002, s. 192; *Ilustrowany słownik języka polskiego*, red. E. Sobol. Warszawa 2004, s. 199.

⁶⁵ *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN, A-J*, dz. cyt. s. 865.

⁶⁶ *Inny słownik...*, dz. cyt., s. 390.

„Prosimy zgłosić się osobiście, **ewentualnie** zatelefonować”⁶⁷. W tym przykładzie intencją mówiącego jest zostawienie wyboru między osobistym zgłoszeniem się, a zatelefonowaniem, przy czym wizyta osobista jest preferowana. Podobny przykład: „Postaram się jak najszybciej przyjechać, **ewentualnie** skontaktować się telefonicznie”⁶⁸.

„Przyjadę jutro **ewentualnie** pojutrze”⁶⁹. Kolejny przykład wyraźnie pokazujący, że użycie wyrazu *ewentualnie* wskazuje na wybór. Mam możliwość przyjazdu albo jutro, albo pojutrze. Podobny przykład: „Możesz przyjść jutro popołudniu, **ewentualnie** w środę z samego rana”⁷⁰.

„Można pojechać pociągiem **ewentualnie** autobusem”⁷¹. Do wyboru mam dwa środki transportu: pociąg i autobus. Mogę więc wybrać jeden z nich, przy czym pociąg jest bardziej optymalny. Podobny przykład: „Można pojechać pociągiem, **ewentualnie** lecieć samolotem”⁷².

„Zaproszenie powinno zostać doręczone osobiście, **ewentualnie** przez umyślnego posłańca”⁷³. Kolejny przykład, w sposób wyraźny pokazujący niemożliwość zaistnienia dwóch zdań, które łączy słowo *ewentualnie*. Zostaje podany tu wybór: albo zaproszenie zostanie doręczone osobiście, co jest lepiej widziane, albo też przez posłańca.

„Powinnaś robić okłady ze świetlika, z rumianku, **ewentualnie** z herbaty”⁷⁴. Tu najbardziej pożądanym będzie do okładów świetlik, po nim rumianek, zaś gdyby nie było ani tego, ani tego, to można zastosować herbatę. Wyklucza się tu jednak możliwość jednoczesnego zastosowania do okładów świetlika, rumianku i herbaty. Trzeba wybrać dokładnie jeden z nich.

---

⁶⁷ E. Derań, T. Nowak, E. Polański: *Słownik języka polskiego z frazeologizmami i przysłowiami*, red. E. Polański. Warszawa 2012, s. 100; oraz E. Polański, T. Nowak, M. Szopa: *Słownik języka polskiego*. Katowice 2004, s. 126.

⁶⁸ Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, dz. cyt., s. 114.

⁶⁹ H. Zgólkowa: *Podstawowy słownik...*, dz. cyt., s. 117. Identyczny przykład znajdziemy w: Z. Kurzowa: *Ilustrowany słownik podstawowy...*, dz. cyt., s. 55.

⁷⁰ Język polski. Poradnik Profesora..., dz. cyt., s. 314.

⁷¹ H. Zgólkowa: *Podstawowy słownik...*, dz. cyt., s. 117.

⁷² Z. Kurzowa, *Ilustrowany słownik podstawowy...*, dz. cyt., s. 55.

⁷³ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, dz. cyt., s. 114.

⁷⁴ *Inny słownik...*, dz. cyt., s. 390.

„Pojedziemy do Rabki, **ewentualnie** do Zakopanego”⁷⁵. W tej wypowiedzi Rabka jest preferowanym miejscem wyjazdu, jednak gdyby tam nie udało się pojechać, to pozostaje Zakopane.

„Sprzedam mieszkanie, **ewentualnie** wynajmę je cudzoziemcowi”⁷⁶. Zrobię albo jedno, albo drugie, ale bardziej realna i przede mną bardziej pożądana jest sprzedaż.

„Jest to sprawa do dziennika, **ewentualnie** do tygodnika, ale nie do miesięcznika”⁷⁷. Najlepiej napisać o tej sprawie w dzienniku, no ale gdyby to okazało się nierealne, to pozostaje tylko tygodnik, gdyż miesięcznik jest wykluczony.

„Krytycy są dosyć skłonni do uznawania, **ewentualnie** do odkrywania nowych talentów i pierwsza książka łatwo może się wślizgnąć do literatury”⁷⁸. W tym przypadku albo się coś uznaje, albo się coś odkrywa.

Przykłady przywoływane przez słowniki pokazują, że spójnik *ewentualnie* jest jednoznacznym odpowiednikiem funktora alternatywy rozłącznej. Zastąpię teraz, dla podkreślenia tego spostrzeżenia, w wybranych przykładach *ewentualnie* spójnikiem *albo...albo*, który jest najbardziej wyłączającym spójnikiem spośród spójników alternatywy, a tym samym najlepiej nadaje się na odpowiednik z języka naturalnego dla tego typu alternatywy. W przykładach zdania oznaczone dodatkowo literą *a*, to zdania, w których słowo *ewentualnie* zastąpiono *albo...albo*.

1) „Napiszę **ewentualnie** zadzwonię do was”⁷⁹.

1a) **Albo** napiszę, **albo** zadzwonię do was.

2) „Pójdziemy do kina, **ewentualnie** do znajomych”⁸⁰.

2a) **Albo** pójdziemy do kina, **albo** do znajomych.

3) „Miała wtedy dwadzieścia, **ewentualnie** dwadzieścia jeden lat”⁸¹.

3a) Miała wtedy **albo** dwadzieścia, **albo** dwadzieścia jeden lat.

⁷⁵ *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski, Warszawa 1999, s. 213.

⁷⁶ Tamże, s. 213.

⁷⁷ *Język polski. Poradnik Profesora ...*, dz. cyt., s. 314.

⁷⁸ *Słownik języka polskiego*, tom II, D-G, dz. cyt., s. 774.

⁷⁹ B. Dunaj, *Język polski. Współczesny słownik ...*, dz. cyt., s. 398.

⁸⁰ *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, A-J, dz. cyt., s. 865.

⁸¹ Tamże, s. 865.

- 4) „Prosimy zgłosić się osobiście, **ewentualnie** zatelefonować”⁸².
 4a) Prosimy zgłosić się **albo** osobiście, **albo** zatelefonować.
 5) „Przyjadę jutro **ewentualnie** pojutrze”⁸³.
 5a) Przyjadę **albo** jutro, **albo** pojutrze.
 6) „Zaproszenie powinno zostać doręczone osobiście, **ewentualnie** przez umyślnego posłańca”⁸⁴.
 6a) Zaproszenie powinno zostać doręczone **albo** osobiście, **albo** przez umyślnego posłańca.
 7) „Można pojechać pociągiem, **ewentualnie** lecieć samolotem”⁸⁵.
 7a) Można **albo** pojechać pociągiem, **albo** lecieć samolotem.
 8) „Pojedziemy do Rabki, **ewentualnie** do Zakopanego”⁸⁶.
 8a) **Albo** pojedziemy do Rabki, **albo** do Zakopanego.
 9) „Sprzedam mieszkanie, **ewentualnie** wynajmę je cudzoziemcowi”⁸⁷.
 9a) **Albo** sprzedam mieszkanie, **albo** wynajmę je cudzoziemcowi.
 10) „Jest to sprawa do dziennika, **ewentualnie** do tygodnika, ale nie do miesięcznika”⁸⁸.
 10a) Jest to sprawa **albo** do dziennika, **albo** do tygodnika, ale nie do miesięcznika.

Zastąpienie w powyższych przykładach *ewentualnie* przez *albo...albo* pozwoliło wyakcentować rozłączny charakter interesującego mnie spójnika. Jednak nie trudno zauważyć, że nastąpiła pewna zmiana, gdyż ze znaczeniem słowa *ewentualnie* była związana dodatkowa sugestia, że to co przed nim jest bardziej prawdopodobne, bardziej pożądane, niż to co po nim. Wraz z zastąpieniem wyrazu *ewentualnie* przez *albo...albo*, została ta sugestia przesunięta do poziomu pragmatyki. Te-

---

⁸² E. Derań, T. Nowak, E. Polański, *Słownik języka polskiego z frazeologizmami i przysłówkami*, red. E. Polański, Warszawa 2012, s. 100; oraz E. Polański, T. Nowak, M. Szopa, *Słownik języka polskiego*, Katowice 2004, s. 126.

⁸³ H. Zgólkowa, *Podstawowy słownik ...*, dz. cyt., s. 117.

⁸⁴ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, dz. cyt., s. 114.

⁸⁵ Z. Kurzowa, *Ilustrowany słownik podstawowy ...*, dz. cyt., s. 55.

⁸⁶ *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski, Warszawa 1999, s. 213.

⁸⁷ Tamże, s. 213.

⁸⁸ *Język polski. Poradnik Profesora...*, dz. cyt., s. 314.

raz można ją niejako znaleźć w maksymie sposobu, stwierdzającej, że to co pierwsze, ważniejsze, powinno się mówić wpierw, a potem to co jest drugorzędne.

Przejdę teraz do przykładów zaczerpniętych z różnych tekstów innych niż słowniki⁸⁹. W materiale tym nie ma już tak jednoznacznego przedstawienia spójnika *ewentualnie*. Prezentację podzielę na dwie grupy przykładów: wpierw te, gdzie *ewentualnie* jest jednoznacznym odpowiednikiem alternatywy rozłącznej, a potem te, gdzie już nie jest to takie jasne. W pierwszej grupie dla uwypuklenia, że mamy do czynienia z alternatywą rozłączną zastąpię słowo *ewentualnie* przez *albo...albo* (te zdania w numeracji będą wzbogacone o literę *a*).

1) „W pensjonacie ludzie mieli odpoczywać, integrować się, **ewentualnie** uczyć, jeśli taka była ich wola, ale nie umierać”⁹⁰.

1a) W pensjonacie ludzie mieli **albo** odpoczywać, (**albo**) integrować się, **albo** uczyć, jeśli taka była ich wola, ale nie umierać.

2) „...poeta powinien pójść utopić się, **ewentualnie** upić, na co i tak nikt nie zwróci uwagi”⁹¹.

2a) Poeta powinien pójść **albo** utopić się, **albo** upić, na co i tak nikt nie zwróci uwagi”.

3) „Miałam Marianowi rozsądnie przedstawić powody, dla których musimy się rozstać, delikatnie wskazać mu jego wady, **ewentualnie** przekonać go, że ja na niego nie zasługuję”⁹².

3a) Miałam Marianowi rozsądnie przedstawić powody, dla których musimy się rozstać, **albo** delikatnie wskazać mu jego wady, **albo** przekonać go, że ja na niego nie zasługuję”.

---

⁸⁹ Cytaty pochodzą głównie z Narodowego Korpusu Języka Polskiego. Ze słowem *ewentualnie* znajduje się tam 1000 cytatów, wśród nich zaledwie kilka procent stanowią cytaty ze spójnikowym *ewentualnie*. Większość z nich zostaje przeze mnie przytoczona w tym artykule.

⁹⁰ I. Matuszkiewicz: *Czarna wdowa atakuje*. Warszawa 2009, za: <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp300/query/39/>. (dostęp 22. 02. 2016).

⁹¹ M. Ławrynowicz: *Diabeł na dzwonnicy*, Warszawa 1996, za: <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp300/query/23/>. (dostęp 22. 02. 2016).

⁹² E. Siarkiewicz: *Kuźnia głupców*. Warszawa 2009, za: <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp300/query/347/>. (dostęp 22. 02. 2016).

4) „Od kilku lat najwięcej absolwentów gimnazjów marzy o nauce w ogólniakach, **ewentualnie** innych typach szkół kończących się maturą”⁹³.

4a) Od kilku lat najwięcej absolwentów gimnazjów marzy o nauce **albo** w ogólniakach, **albo** innych typach szkół kończących się maturą.

5) „Gdybym chciał ją sportretować, byłby to pastisz znanego oleodruku: bawimy się piłką względnie gonimy motylki na skraju przepaści, **ewentualnie** maszerujemy dziarsko a głupkowato po wąskiej kładce przerzuconej nad kipiela, a ona niczym anioł stróż unosi się w powietrzu, rozpościerając nad nami swe opiekuńcze, niezawodne łapska”⁹⁴.

5a) Gdybym chciał ją sportretować, byłby to pastisz znanego oleodruku: **albo** bawimy się piłką względnie gonimy motylki na skraju przepaści, **albo** maszerujemy dziarsko a głupkowato po wąskiej kładce przerzuconej nad kipiela, a ona niczym anioł stróż unosi się w powietrzu, rozpościerając nad nami swe opiekuńcze, niezawodne łapska.

6),... wnosił o jego zmianę przez oddalenie apelacji, **ewentualnie** o uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania”⁹⁵.

6a)... **albo** wnosił o jego zmianę przez oddalenie apelacji, **albo** o uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

7) „Wnosiła o zmianę zaskarżonego wyroku i orzeczenie rozwodu z winy obojga małżonków, **ewentualnie** uchylenie orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania”⁹⁶.

7a) **Albo** wnosiła o zmianę zaskarżonego wyroku i orzeczenie rozwodu z winy obojga małżonków, **albo** o uchylenie orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

8) „... czekamy na odpowiedź, **ewentualnie** skontaktujemy się telefonicznie”⁹⁷.

---

⁹³ *Gazeta Lubuska*, Zielona Góra 2005, za: <http://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/ewentualnie;-1239,1;1298.html>. (dostęp 03.03.2016).

⁹⁴ A. Kroh, *Starorzeczka*: Warszawa 2010, za: <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp300/query/670/>. (dostęp 22. 02. 2016).

⁹⁵ *Wyrok z dnia 26 września 2003 r., IV CK 8/02, Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Izba Cywilna*. Warszawa 2003, za: <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp300/query/698/>. (dostęp 22. 02. 2016).

⁹⁶ *Wyrok z dnia 19 stycznia 2005 r., V CK 364/04, Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Izba Cywilna*, Warszawa 2005, za: <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp300/query/705/>. (dostęp 22. 02. 2016).

8a) **Albo** czekamy na odpowiedź, **albo** skontaktujemy się telefonicznie.

9) „Niewygodnie, wszędzie jakieś rury, pokrętła, wajchy, można tylko siedzieć, **ewentualnie** pólleżeć w brudzie, lepiącym się, trudnym do usunięcia z ubrania smarze...”⁹⁸.

9a) Niewygodnie, wszędzie jakieś rury, pokrętła, wajchy, można tylko **albo** siedzieć, **albo** pólleżeć w brudzie, lepiącym się, trudnym do usunięcia z ubrania smarze.

10) „Mając dziesięć lat, byłem już zdeklarowany, wiedziałem, że chcę zostać narkomanem, a potem umrzeć, **ewentualnie** napisawszy jakąś książkę, żeby zagrać ludziom na nosie, pokazać, że mogłem być z wami, coś sobą reprezentować, ale jednak wołałem się nie męczyć”⁹⁹.

10a) Mając dziesięć lat, byłem już zdeklarowany, wiedziałem, że chcę zostać **albo** narkomanem, a potem umrzeć, **albo** napisawszy jakąś książkę, żeby zagrać ludziom na nosie, pokazać, że mogłem być z wami, coś sobą reprezentować, ale jednak wołałem się nie męczyć.

Drugą grupę będą stanowiły przykłady z różnych tekstów, w których spójnik *ewentualnie* już nie tak jednoznacznie wskazuje na wybór tylko jednej możliwości. Jednak ciągle wyrażenie przed spójnikiem jest bardziej realne, czy też bardziej prawdopodobne, bardziej pożądane, niż to po nim.

„...mężczyźni w tym rodzie, albo szli na wojnę, albo byli wysyłani do obozów, wcześniej odsiadawali wyroki w Cytadeli, **ewentualnie** jechali na Sybir”¹⁰⁰.

„a to zając się nimi trzeba, a to zawieźć gdzieś i przywieźć, wprowadzić, zabawić, pokazać, **ewentualnie** znaleźć pracę...”¹⁰¹.

⁹⁷ M. Kochan, *Plac zabaw*, Warszawa 2007, za: <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp300/query/372/>. (dostęp 22. 02. 2016).

⁹⁸ K. Varga: *Chłopaki nie płaczą..* Warszawa 1996, za: <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp300/query/403/>. (dostęp 22. 02. 2016).

⁹⁹ T. Piątek: *Palac Ostrogskich*. Warszawa 2008, za: <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp300/query/440/>. (dostęp 22. 02. 2016).

¹⁰⁰ M. Nurowska: *Panny i wdowy: zdrada*. Warszawa 1991, za: <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp300/query/31/>. (dostęp 22. 02. 2016).

„To miejsce pracy jest zapleczem sklepu-magazynu, w którym kupują więźniarki z półotwartego obozu, mają prawo do kompletu odzieży zgodnie z porą roku, raz na pół roku, **ewentualnie** mogą dokupić coś więcej po normalnej cenie”¹⁰².

„Otrzymałem polecenie od swoich zwierzchników – (...) – aby przeprowadzić małe wywiadzik z panem doktorem **ewentualnie** udzielić kilku drobnych informacji”¹⁰³.

„Żona pana w tatuażach milczy, **ewentualnie** patrzy na dziewczynę w ciąży....”¹⁰⁴.

„Wasza misja: zbadać na miejscu, sprawdzić, przeszukać, **ewentualnie** sprowokować, donieść”¹⁰⁵.

„Ludzie przychodzili parami, by parami zjeść i wypić, **ewentualnie** spotkać się z inną parą”¹⁰⁶.

„...tylko czytał opisy działania mechanizmów i ich konstrukcji, **ewentualnie** oglądał rysunki, nie mogąc dotknąć prawdziwych części”¹⁰⁷.

„Tam starałem się zorientować, co zamawiali kierownicy sklepów, obejrzeć nadesłane przesyłki zagraniczne, **ewentualnie** przedyskutować ceny sprzedażne niektórych artykułów”¹⁰⁸.

---

¹⁰¹ C. Karkowski: *Kamienna drabina*, Lublin 2008, za: <http://nkjp.pl/poliqarp-nkjp300/query/62/>. (dostęp 22. 02. 2016).

¹⁰² I. Iwasów: *Bambino*. Warszawa 2008, za: <http://nkjp.pl/poliqarp-nkjp300/query/332/>. (dostęp 22. 02. 2016).

¹⁰³ R. Antoszewski: *Kariera na trzy karpie morskie*. Warszawa 2000, za: <http://nkjp.pl/poliqarp-nkjp300/query/339/>. (dostęp 22. 02. 2016).

¹⁰⁴ T. Kwaśniewski: *Dziennik ciężarowca*. Warszawa 2007, za: <http://nkjp.pl/poliqarp-nkjp300/query/379/>. (dostęp 22. 02. 2016).

¹⁰⁵ S. Lem: *Pamiętnik znaleziony w wannie*. Kraków 1983, za: <http://nkjp.pl/poliqarp-nkjp300/query/397/>. (dostęp 22. 02. 2016).

¹⁰⁶ G. Kopaczewski: *Huta*. Wołowiec 2007, za: <http://nkjp.pl/poliqarp-nkjp300/query/399/>. (dostęp 22. 02. 2016).

¹⁰⁷ A. Anonimus: *Nie nadaje się, przecież to jeszcze szczeniak*. Poznań 1999, za: <http://nkjp.pl/poliqarp-nkjp300/query/476/>. (dostęp 22. 02. 2016).

¹⁰⁸ F. Jabłkowski: *Dom Towarowy Bracia Jabłkowscy: romans ekonomiczny*. Warszawa 2005, za: <http://nkjp.pl/poliqarp-nkjp300/query/551/>. (dostęp 22. 02. 2016).

„Dla Niemców pojęcie cywilizacji obejmuje wszystko, co stanowi zewnętrzne, materiale osiągnięcia ludzkości, to, co można zobaczyć, **ewentualnie** dotknąć”¹⁰⁹.

„Przy każdej kolejnej bytności gość musiał obejrzeć wszelkie innowacje i słuchać opowieści o kłopotach i sukcesach właścicieli, **ewentualnie** podziwiać ich nabytki przywiezione z podróży, a mające upiększać pokoje”¹¹⁰.

Istnieją także takie przykłady, w których w sposób oczywisty mamy do czynienia ze spójnikiem *ewentualnie*, który jest odpowiednikiem alternatywy zwykłej, jednak w tych przypadkach *ewentualnie* występuje w towarzystwie takich charakterystycznych wyrazów jak: *również* czy *i*.

„Miałem właśnie w planie kradzież z włamaniem, **ewentualnie również** zniszczenie mienia dużej wartości poprzez umyślne podłożenie ognia”¹¹¹.

„Przed wojną inspektor wypłacał też honoraria wykonawcom, **ewentualnie i** autorom po ich (audycji) ukończeniu”¹¹².

Wady spójnikowego ewentualnie. Ze słowem *ewentualnie* jest związane pewne dodatkowe znaczenie, którego nie uwzględnia czysto formalny zapis funktorów w logice. Tym dodatkowym znaczeniem jest to, że możliwość opisana w zdaniu przed spójnikiem jest bardziej prawdopodobna, realna, czy też bardziej pożądana niż ta, która jest opisana w zdaniu drugim. Wiąże się z tym także brak cechy komutatywności tak charakterystycznej dla funktorów w logice ($p \vee q \leftrightarrow q \vee p$; $p/q \leftrightarrow q/p$; $p \perp q \leftrightarrow q \perp p$). Widać to na poniższych

¹⁰⁹ R. Kapuściński: *Lapidaria IV-VI*, Warszawa 2008, za: <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp300/query/614/>. (dostęp 22. 02. 2016).

¹¹⁰ I. Domański-Kubiak: *Zakątek pamięci: życie w XIX-wiecznych dworach kresowych*. Warszawa 2004, za: <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp300/query/635/>. (dostęp 22. 02. 2016).

¹¹¹ Marsylianka. Warszawa 2006, za: <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp300/query/150/>. (dostęp 22. 02. 2016).

¹¹² J. Przybora: *Przymknięte oko opatrności*, 1995, za: <http://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/ewentualnie;119,144934.html/>. (dostęp 13.03.2016)

przykładach, w których zdanie z gwiazdką będzie komutatywnym przekształceniem zdania bez gwiazdki.

1) „Można pojechać pociągiem, **ewentualnie** lecieć samolotem”¹¹³.

1*) Można lecieć samolotem, **ewentualnie** pojechać pociągiem.

W zdaniu 1) preferowanym środkiem komunikacji jest pociąg, zaś w zdaniu 1*) nastąpiła zmiana preferencji – tu na pierwsze miejsce wysuwa się podróż samolotem.

2) „Zaproszenie powinno zostać doręczone osobiście, **ewentualnie** przez umyślnego posłańca”¹¹⁴.

2*) Zaproszenie powinno zostać doręczone przez umyślnego posłańca, **ewentualnie** doręczone osobiście.

W zdaniu 2) mamy wybór między osobistym doręczeniem zaproszenia, co jest zachowaniem lepiej widzianym niż skorzystanie w tym celu z osoby trzeciej. W zdaniu 2*) doręczenie zaproszenia przez posłańca jest zachowaniem preferowanym.

3) „Wyberzemy się do teatru, **ewentualnie** do kina”¹¹⁵.

3*) Wyberzemy się do kina, **ewentualnie** do teatru.

W zdaniu 3) wychodzimy z propozycją pójścia do teatru, ale jak by okazało to się niemożliwe z jakiegoś powodu, to jest druga opcja – kino. W zdaniu 3*) wyjściową propozycją jest pójście do kina, zaś teatr jest traktowany tylko jako ewentualność.

4) „Sprzedam mieszkanie, **ewentualnie** wynajmę je cudzoziemcowi”¹¹⁶.

4*) Wynajmę mieszkanie cudzoziemcowi, **ewentualnie** je sprzedam.

W zdaniu 4) bardziej prawdopodobne i realne, albo też bardziej pożądane było sprzedanie mieszkania. W zdaniu 4*) nastąpiła zmiana preferencji.

¹¹³ Z. Kurzowa: *Ilustrowany słownik podstawowy...*, dz. cyt., s. 55.

¹¹⁴ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, dz. cyt., s. 114.

¹¹⁵ *Ilustrowany słownik języka polskiego*, red. E. Sobol. Warszawa 1999, s. 199; Taki sam przykład jest także w: *Nowy słownik języka polskiego*, red. E. Sobol: Warszawa 2002, s. 192; *Ilustrowany słownik języka polskiego*, red. E. Sobol: Warszawa 2004, s. 199.

¹¹⁶ *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski. Warszawa 1999, s. 213.

We wszystkich powyższych przykładach komutatywne przekształcenie wpłynęło na zmianę znaczenia danych wyrażeń. Stąd brak neutralnego przekształcenia komutatywnego dla zdań ze słowem *ewentualnie*.

Podsumowanie. Spójnikowe ewentualnie, biorąc pod uwagę słownikową jego charakterystykę, będzie jednoznacznym odpowiednikiem dla funktora alternatywy rozłącznej w logice. Jednak przykłady wzięte z różnych tekstów, nieodnotowanych w słownikach, już tego w tak jednoznaczny sposób nie pokazują. Można wskazać takie przykłady, w których nie istnieje potrzeba, aby wybierać między jedną a drugą możliwością. Można próbować tłumaczyć tę rozbieżność nadużywaniem słowa *ewentualnie*, używaniem go w sposób nie do końca zgodny z jego znaczeniem. Jednak nie da się uniknąć stwierdzenia, że czytając te przykłady wyrabiamy sobie intuicje, które w sposób jednoznaczny nie wskazują, że *ewentualnie* jest odpowiednikiem alternatywy rozłącznej. Czyżby więc prawdziwym było zdanie, że *ewentualnie* jest odpowiednikiem alternatywy rozłącznej, ewentualnie zwykłej?

Summary

The Polish word “ewentualnie” is most frequently viewed as an adverb as well as connective (equivalent to “possibly” in English). In my article I deal with the connective form of the word “ewentualnie”. I look for an answer to the question whether the connective “ewentualnie” can be a natural language equivalent to one the functor in logic.

Key words: connective, the “ewentualnie” connective, exclusive disjunction, non-exclusive disjunction.